

УДК 342.9

ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ТА КАТЕГОРІЙ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

Олег БІЛОУС

кандидат юридичних наук,
суддя Верховного Суду України

У статті, на підставі узагальненого аналізу наукових, публіцистичних та нормативних джерел визначено мету, завдання та функції тлумачення понять та категорій адміністративного судочинства.

Зокрема, встановлено, що метою тлумачення понять та категорій адміністративного судочинства є правильне, точне і однакове застосування відповідних понять та категорій у правозастосовчій практиці.

Констатовано, що завдання тлумачення понять та категорій адміністративного судочинства цілком логічно деталізують заявлену мету такої інтерпретації та зокрема полягають у наступному: усвідомлення точного змісту та характерних ознак відповідного поняття чи категорії адміністративного процесу, тобто – наповнення їх конкретним та ясним змістом; роз'яснення зацікавленим суб'єктам встановленого тлумачем змісту та ознак поняття чи категорії адміністративного процесу, умов їх застосування за тих чи інших фактичних обставин.

Встановлено, що функція тлумачення понять і категорій адміністративного процесу відображає сформульований на основі мети і завдань тлумачення, напрям правотлумачного процесу на досягнення завдань адміністративного судочинства в цілому, який проявляється у вигляді певної сукупності наслідків інтерпретаційної діяльності. Серед функцій вказаного тлумачення окреслено: пізнавальну (гносеологічну) функцію, конкретизуючу, контрольньо-компенсаційну функцію, сигналізаційну, праворієнтуючу, правозабезпечувальну функцію.

Ключові слова: тлумачення, поняття, категорія, мета, завдання, функція.

INTERPRETATION OF THE CONCEPTS AND CATEGORIES OF ADMINISTRATIVE JUSTICE: PURPOSE, TASKS AND FUNCTIONS

Oleh BILOUS

Candidate of Law Sciences,
Judge of the Supreme Court of Ukraine

In the article, on the basis of the generalized analysis of scientific, journalistic and normative sources, the purpose, tasks and functions of interpretation of concepts and categories of administrative justice are defined.

In particular, it has been established that the purpose of interpreting the concepts and categories of administrative justice is to apply correctly, accurately and uniformly the relevant concepts and categories in law enforcement practice.

It is stated that the tasks of interpreting the concepts and categories of administrative justice completely logically detail the stated purpose of such interpretation, and in particular consist of the following: awareness of the exact content and characteristics of the relevant concept or category of the administrative process, that is, filling them with concrete and clear content; clarification to interested parties of the content of the interpreter's content and features of the concept or category of the administrative process, the conditions of their application in different factual circumstances.

It is established that the function of interpretation of concepts and categories of administrative process reflects formulated on the basis of the purpose and tasks of interpretation, the direction of the interpretative process to achieve the tasks of administrative justice in general, which manifests itself in the form of a certain set of consequences of interpretive activity. Among the functions of this interpretation are: cognitive (epistemological) function, specifying, control-compensating function, signaling, orienting, law-enforcement function.

Keywords: interpretation, concept, category, purpose, task, function.

INTERPRETAREA CONCEPTELOR ȘI CATEGORIILOR DE PROCEDURI ADMINISTRATIVE: SCOP, SARCINI ȘI FUNCȚII

Articolul, pe baza analizei generalizate a surselor științifice, jurnalistice și normative, definește scopul, sarcinile și funcțiile de interpretare a conceptelor și categoriilor de proceduri administrative.

În special, se stabilește că scopul interpretării conceptelor și categoriilor de proceduri administrative este aplicarea corectă, exactă și uniformă a conceptelor și categoriilor relevante în practicile de aplicare a legii.

Se afirmă că sarcina de a interpreta conceptele și categoriile procedurilor administrative detaliază logic scopul declarat al unei astfel de interpretări și, în special, sunt următoarele: conștientizarea conținutului și caracteristicilor exacte ale

conceptului sau categoriei procesului administrativ, adică - completarea acestora cu un conținut specific și clar; explicarea subiecților interesați a conținutului și a trăsăturilor conceptului sau categoriei procesului administrativ stabilit de interpret, condițiile aplicării acestora în anumite circumstanțe de fapt.

Se stabilește că funcția de interpretare a conceptelor și categoriilor de proces administrativ reflectă direcția formulată pe baza scopului și sarcinilor de interpretare, direcția procesului de interpretare juridică pentru realizarea sarcinilor procedurilor administrative în ansamblu. Printre funcțiile acestei interpretări sunt evidențiate: funcția cognitivă (epistemiologică), funcția de concretizare, control și compensare, semnalizare, orientată spre lege, funcția de aplicare a legii.

Cuvinte-cheie: *interpretare, concept, categorie, scop, sarcină, funcție.*

Постановка проблеми. Встановити основний вектор спрямування правотлумачної діяльності є одним із ключових питань під час визначення її призначення та сутності. При цьому проблематика цілепокладання тлумачення норм права в цілому як юридичної діяльності обов'язково досліджується крізь призму не тільки формулювання мети інтерпретації, але і її завдань та функцій. Як слушно зазначається у правовій науковій літературі, вказані питання є доволі дискусійними і єдності серед вчених у відповіді на них немає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детальний аналіз різноманітних підходів дав змогу критично підійти до окремих теоретичних концепцій, висловлених на шпальтах юридичної літератури як минулого, так і сучасного періоду розвитку правової доктрини. Тому на прикладі осмислення найбільш відомих як традиційних так і нестандартних ідей, спробуємо наблизитися до відповіді на питання, що у нашому розумінні являє собою мета, завдання та функції тлумачення понять та категорій адміністративного судочинства.

Мета статті – на підставі аналізу доктринальних джерел визначити мету, завдання та функції тлумачення понять та категорій адміністративного судочинства.

Виклад основного матеріалу. П. О. Недбайло підкреслював, що з'ясування волі законодавця шляхом тлумачення правових норм в процесі їх застосування впливає з самої природи права як зведеної в закон волі пануючого класу, зміст якої визначається матеріальними умовами життя цього класу [1, с. 327-328]. Саме тому, на думку вченого, з'ясування дійсної волі тлумачення і є його метою.

Схожу точку зору висловлює й Я. М. Колоколов, на переконання якого, тлумачення норм права полягає у з'ясуванні й роз'ясненні нормативних правових приписів шляхом з метою встановлення дійсної волі нормотворця, конкретизації правових вимог, усунення дефектів правотворчості, досягнення однаковості правозастосування [2; 3, с. 8]. І хоча Я. М. Колоколов окремо зауважує, що, особливе призначення і найбільш значуща мета аналізованого ним виду інтерпретації – забезпечення ефективної практичної реалізації юридичної норми, що інтерпретується [3, с. 16], все ж таки пер-

шочергово він звертає увагу саме на встановлення реальної волі законодавця.

На погляд Д. М. Михайловича, метою тлумачення закону є визначення не «волі законодавця» (оскільки законодавець власне не є творцем права і все значення його волі вичерпується тим, що завдяки їй закон як форма зовнішнього виразу права набуває юридичної сили), і не «волі закону» (закон, як форма зовнішнього виразу права, не має волі у власному значенні цього слова), а встановлення дійсного, істинного змісту нормативних приписів, що містяться у законі. Вчений наголошує на тому, що у процесі інтерпретації закону суб'єкт тлумачення повинен з'ясувати його дійсний зміст, використовуючи ті чи інші загальні прийоми та засоби інтерпретації нормативно-правових приписів, але одночасно обов'язково зосередивши свою увагу на її відповідності принципам права, які є концентрованим вираженням духу законів [4, с. 148].

Інші дослідники наполягають на тому, що метою здійснення судами тлумачення нормативно-правових актів є виявлення їх змісту та втілення вимог цих актів у суспільні відносини шляхом застосування до цих відносин відповідних нормативно-правових актів при здійсненні правосуддя. Зокрема В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А. Г. Ярема, В. В. Кривенко, В. Я. Карабань та ін. зазначають, що суть тлумачення не в пошуку волі законодавця та її переваги над волевиявленням і не в перевазі смислу над текстом, а в тому, що можна виявити із тексту, який тлумачиться за допомогою належних логічних засобів, в розмежуванні суто формального (буквального, вульгарного, бюрократичного) тлумачення нормативно-правових і індивідуальних актів і такого опрацювання текстів даних актів, яке дає змогу виявити увесь їх юридичний зміст [5, с. 43-44].

На переконання О. І. Кузьміна, тлумачення права спрямоване на встановлення дійсного змісту норм права для їх більш ефективного застосування і вдосконалення [6, с. 10]. Ще більш конкретно з цього приводу висловлюється й О. Ф. Черданцев, який пропонує як мету тлумачення розглядати «дійсний зміст норми права», бо воля законодавця не існує поза змістом норми права, в якому виражені і думки законодавця [7, с. 281].

Так само й А. С. Піголкін наголошує на тому,

що основним завданням тлумачення права є з'ясування сенсу того, що сформульовано в нормі права, а не того, що при створенні і виданні закону думали законодавці. За слушним зауваженням теоретика права, будь-які думки законодавців у відриві від нормативно-правового акту як результату такого мислення, набувають деяку розпливчастість і невизначеність, а це призводить до того, що недобросовісні суб'єкти правозастосування використовуючи як привід те, що законодавець не зміг висловити в нормативно-правовому акті щось важливе, але хотів висловити в зручній для них інтерпретації, можуть творити будь-які свавілля і порушувати принцип законності. Саме тому, як підкреслював А. С. Піголкін, більш обґрунтованою є класична думка про те, що тлумачення здійснюється для встановлення та роз'яснення змісту норми права [8, с. 114-115]. Схожу точку зору висловлює й С. В. Прийма, який вважає, що метою тлумачення норм права є відшукання й уточнення змісту норм права, але деталізує, що в необхідних випадках мета передбачає також і роз'яснення норм права для інших суб'єктів [9, с. 13].

І. Я. Настасяк досліджує це питання в аспекті встановлення співвідношення між з'ясуванням та роз'ясненням норм права. В результаті аналізу цього співвідношення вчений приходить до висновку, що мета тлумачення норм права – забезпечити правильне й однакове здійснення тлумачення норми у всіх випадках, на які вона розрахована, усунути неточності й можливі помилки при її застосуванні. При цьому І. Я. Настасяк уточнює, що зазначені аспекти найбільш чітко спостерігаються при застосуванні права: особа чи орган, що застосовують юридичну норму, мають усвідомити їхній зміст і ознайомитися з роз'ясненнями, які дають офіційні органи та наука права [10, с. 65].

Натомість у чомусь комбінований підхід пропонують В. П. Малахов та В. М. Казаков, які стверджують, що мета тлумачення визначається як «правильне, точне і однакове розуміння і застосування закону, виявлення його суті, яку законодавець вклав у словесне формулювання» [11, с.357]. Так само комплексно намагається відповісти на це питання й Ю. Л. Власов, який впевнений у тому, що мета тлумачення об'єктивується у різних смислах під час правотворчості, під час правореалізації та у правовому вихованні. Так, на думку вченого, тлумачення норм права в правотворчій діяльності має на меті видання норми права, яка б найповніше задовольняла соціально-економічні, політичні, культурні та інші потреби життя, ефективно, повно й якісно регулювала певні суспільні відносини й органічно вписувалася в чинну правову систему [12, с. 20-21].

У свою чергу, в усіх формах реалізації норм права тлумачення спрямоване на правильне, точне й однакове з'ясування суб'єктами суспільних відносин змісту норм права, тієї волі, яку законодавець уклав у правову норму при її виданні [12, с. 21-22]. При цьому вчений уточнює, що окрім вказаної мети під час застосування тлумачення спрямоване на вибір потрібної норми, яка регулює цей факт, та – роз'яснення у правозастосовчому акті особам, яким адресована норма права, іншим суб'єктам суспільних відносин її змісту при застосуванні до конкретного факту.

Натомість, у правовому вихованні метою тлумачення, на думку Ю. Л. Власова, є з'ясування суб'єктами суспільних відносин головних ідей, принципів, цілей права, своїх прав і обов'язків, необхідності виконувати норми права. Окремо вчений зауважує, що тлумачення норм права може виступати засобом досягнення інших цілей, йому не властивих, але яких можна досягти завдяки йому. Загалом же Ю. Л. Власов вважає, що головна мета тлумачення норм права полягає в охороні і всебічному зміцненні законності [12, с. 22].

Більш прикладний характер сформульованої мети тлумачення права пропонує О. І. Костенко. Можливо такий акцент зумовлений тим, що вчена досліджує особливості тлумачення галузевого законодавства, що у певній мірі накладає відбиток і на окреслення мети тлумачення. Позаяк, на переконання вченої, тлумачення адміністративного законодавства спрямоване на охорону та всебічне зміцнення принципів верховенства права, пріоритету захисту інтересів людини і громадянина та законності у: взаємовідносинах із органами публічної адміністрації, загалом у процесі публічного адміністрування, під час притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності та захисту прав особи в порядку адміністративного судочинства, проходження громадянами публічної служби, надання адміністративних послуг тощо [13, с. 87].

Підсумовуючи узагальнений огляд наведених вище точок зору щодо формулювання мети тлумачення норм права, спробуємо визначити відповідну мету інтерпретації понять та категорій адміністративного процесу. Зокрема, на нашу думку, метою тлумачення понять та категорій адміністративного судочинства є правильне, точне і однакове застосування відповідних понять та категорій у правозастосовчій практиці.

Переходячи до визначення завдань тлумачення норм права, зауважимо, що у переважній більшості наукових праць, присвячених проблематиці тлумачення права, завдання тлумачення не окреслюються, а виклад відповідного матеріалу обмежується

визначенням мети та в окремих випадках функцій тлумачення. Проте такий підхід навряд чи можна вважати виправданим. Справа у тому, що мета тлумачення, як відомо, деталізується у його завданнях і такий висновок впливає із загальномовного розуміння слова «завдання» як: 1) наперед визначеного, запланованого обсягу роботи, справи і т. ін.; настанови, розпорядження, доручення; 2) мети, до якої прагнуть; те, що хочуть здійснити [14, с. 284]. Тобто фактично мета є своєрідним загальним вектором будь-якої діяльності, а завдання конкретизують точні напрямки її реалізації. Саме тому, цілком логічно, що деякі вчені-правники, незважаючи на усталені та традиційні підходи до визначення цільового спрямування правотлумачної діяльності акцентують на обов'язковості окреслення не тільки мети та функцій тлумачення, але й його завдань

Так, наприклад, О. І. Кузьмін дотримується думки про те, що основними завданнями тлумачення права є: 1) забезпечення належної реалізації права, підвищення якості статичного правового матеріалу (норми права як загальні нормативні моделі мають бути витлумачені для конкретних ситуацій і осіб, щоб була реальна можливість їх практичного застосування); 2) забезпечення вдосконалення норм права (в процесі тлумачення права виявляються юридичні колізії і конфлікти між нормами права, встановлюються норми права, що втратили актуальність, прогалини в законодавстві та ін.); 3) забезпечення вдосконалення індивідуальних правових приписів (юридичної техніки і змісту актів застосування права тощо) [6, с. 14].

О. І. Костенко вважає, що завдання тлумачення адміністративного законодавства – це основні напрямки такої діяльності, що в конкретних умовах вважаються етапами досягнення поставленої мети зазначеного інтелектуального-вольового процесу. За думкою вченої, серед завдань інтерпретації адміністративного законодавства, варто виокремлювати:

- з'ясування змісту конкретної адміністративно-правової норми чи відповідного нормативно-правового акту;

- роз'яснення змісту та обсягу адміністративно-правових норм, відповідного нормативно-правового акту у сфері адміністративного права, або ж його конкретного нормативного припису;

- правильне й однакове розуміння і застосування на практиці відповідних положень адміністративного законодавства [13, с. 88].

Натомість, Ж. М. Мельник-Томенко стверджує, що ключовими завданнями тлумачення загальних принципів адміністративного судочинства є:

- 1) забезпечення якомога більш конкретного та послідовного розуміння можливих підстав та спо-

собів реалізації загальних принципів адміністративного судочинства (щоб були ефективними правовими регуляторами та філософсько-правовими орієнтирами, не будучи декларативними правовими приписами з можливістю зловживання ними шляхом викривлення їх змісту через їх абстрактний та загальний характер);

- 2) сприяння правильному та однаковому застосуванню загальних принципів адміністративного судочинства;

- 3) динамічний та еволюційний розвиток загальних принципів адміністративного судочинства, їх пристосування до змін середовища їх функціонування (кардинальна зміна політичних, економічних, соціальних суспільних реалій, зміна нормативно-правового регулювання, встановлення фактів порушення міжнародних зобов'язань, виявлення помилок у тлумаченні або невикористаних можливостей для покращення тлумачення тощо);

- 4) зближення практики застосування загальних принципів адміністративного судочинства із ненормативними правовими стандартами, деякими іншими соціальними регуляторами та положеннями науки [15, с. 136-137].

Враховуючи той факт, що завдання фактично є продовженням (уточненням) мети тлумачення права, дозволимо собі не підтримати окремі тези деяких вищевказаних шановних вчених, які у розрізі цього питання припускають ототожнення мети та завдань тлумачення права. У нашому розумінні, завдання тлумачення понять та категорій адміністративного судочинства цілком логічно деталізують заявлену мету такої інтерпретації та зокрема полягають у наступному:

- усвідомлення точного змісту та характерних ознак відповідного поняття чи категорії адміністративного процесу, тобто – наповнення їх конкретним та ясним змістом;

- роз'яснення зацікавленим суб'єктам встановленого тлумачем змісту та ознак поняття чи категорії адміністративного процесу, умов їх застосування за тих чи інших фактичних обставин.

Переходячи до аналізу функцій тлумачення права, слід відзначити, що слово «функція» буквально означає: 1) явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін. 2) робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось. Призначення, роль чого-небудь. 3) специфічна діяльність організму людини, тварин, рослин, їхніх органів, тканин і клітин. 4) величина, яка змінюється зі зміною незалежної змінної величини (аргументу) [14, с. 1552].

М. П. Молибога із посиланнями на праці О. Ф. Скакуна стверджує, що функції тлумачення права –

це основні напрями і способи роз'яснення змісту норм права з метою їх однакового розуміння та застосування. Варто відзначити, що на нашу думку, помилково стверджувати, що функції тлумачення є й одночасно його способами. Іншими словами, ми переконані у неприпустимості ототожнення функцій та способів тлумачення, оскільки вказані категорії позначають абсолютно різні явища, функції – напрями зовнішнього прояву правотлумачної діяльності, а способи – конкретні методи інтерпретації.

Такими функціями тлумачення права, у баченні М. П. Молибogi є: пізнавальна (інформаційна) – пізнання інтерпретатором сутності норми права, яка знайшла свій вираз у нормативному розпорядженні; конкретизуюча – уточнення норми права з урахуванням певної справи, визначених обставин; регулятивна – виконання офіційним актом тлумачення спільно з нормою регулятивних функцій; правоконтролююча – виявлення недоліків норми права і доведення до відома відповідних правотворчих органів про необхідність її вдосконалення; правозабезпечувальна – утримання від свавільного застосування нормативних приписів, забезпечення єдності законності та безперервності правового регулювання, ефективності правозастосовної діяльності [16, с. 654-655; 17, с. 110].

Свій, дещо відмінний, перелік функцій тлумачення норм права, пропонує О. М. Юхимюк. На її переконання, функції тлумачення норм права в процесі правозастосування є основними завданнями та напрямками роз'яснення змісту правових норм з метою їх однакового розуміння, застосування та прийняття законного правозастосовного рішення. До функцій тлумачення норм права в правозастосовчій діяльності, як стверджує правник, відносяться:

- 1) пізнавальна (інформаційна) - пізнання інтерпретатором сутності норми права, яка дістала своє вираження у нормативному розпорядженні;
- 2) конкретизуюча – уточнення норми права з урахуванням певної справи, визначених обставин;
- 3) регулятивна – виконання офіційним актом тлумачення спільно з нормою регулятивних функцій;
- 4) правоконтролююча – виявлення недоліків норми права і доведення до відома відповідних правотворчих органів про необхідність її удосконалення;
- 5) правозабезпечувальна – утримання від свавільного застосування нормативних приписів, забезпечення єдності, законності та безперервності правового регулювання, ефективності правозастосовної діяльності [18, с. 67];

б) правокомпенсаційна – застосування аналогії закону, аналогії права, міжгалузевої аналогії та тимчасове подолання правових колізій;

7) освітньо-виховна – підвищення рівня правової свідомості та правової культури суб'єкта правозастосування в результаті виникнення необхідності опрацювання значної кількості як нормативно-правового, так і науково-пюриджичного матеріалу [19, с. 94].

Загалом поділяючи думки О. М. Юхимюк щодо окресленого переліку функцій тлумачення, не можемо так само схвально оцінити сформульовану нею ж їх дефініцію. Справа у тому, що дослідниця, як впливає із запропонованого нею визначення, вважає функції і завдання синонімічними поняттями, що аж ніяк не відповідає дійсності, оскільки функції завжди окреслюються відповідно до цілей і завдань відповідного інституту чи явища.

Д. А. Гаврилов розрізняє загальні і спеціальні функції тлумачення права. У першому випадку, як пише дослідник, маються на увазі основні канали та напрямки впливу тлумачення на правотворчість, правореалізацію і все юридичне життя суспільства, у другому – особливі функції тлумачення права, які воно виконує, супроводжуючи правозастосування та обслуговуючи його. Виходячи з визнання двома елементами загального поняття тлумачення з'ясування та роз'яснення, загальними функціями тлумачення права, на думку Д. А. Гаврилова, виступають пізнавальна і пояснювальна функції. Якщо дія пізнавальної функції тлумачення можна відносити до процесу саморегулювання людиною своєї поведінки, то пояснювальна функція тлумачення знаходить вираження в забезпеченні правильності і законності правозастосування, правовому вихованні членів суспільства і формуванні правосвідомості та правової культури населення. У свою чергу конкретними функціями правозастосовного тлумачення за Д. А. Гавриловим виступають: а) інформаційно-пошукова; б) функція аналізу і узагальнення; в) кваліфікаційна; г) мотивувальна; д) контрольна-наглядова; е) правоорієнтуюча; ж) правокоректуюча; з) правотворча [20, с. 136-137].

Я. М. Колоколов, який вивчає автентичне офіційне тлумачення юридичних норм, вважає що останньому притаманні такі функції: пізнавальна функція; конкретизаційна функція; функція коригувального виправлення, яка полягає в тому, що автентичне тлумачення норм права сприяє законному подоланню дефектів змісту прийнятого державного встановлення; регламентуюча функція; правозабезпечувальна функція; контрольна функція, яка спрямована на своєчасне і економне виявлення вад у змісті і формі юридичної норми; сигналізаційна

функція; компенсаційна функція автентичного тлумачення норм права, яка не тільки сприяє усуненню дефектів, але і допомагає подоланню шкідливих наслідків реалізації дефектної норми, відшкодуванню в рамках закону втрат; функція переорієнтації напрямів та інтенсивності реалізації, передбачає, що при такому процесі і результаті офіційного автентичного тлумачення, відбувається роз'яснення бажаної фактичної реалізації конкретних юридичних норм і рекомендується зміна ситуації правової практики; пояснювально-роз'яснювальна функція [3, с. 25-26].

У свою чергу, І. П. Косцова, предметом дослідження якої є системне тлумачення права, пише, що функції такого тлумачення є специфічним результатом впливу його прийомів і методів на норми права. Таким чином, як підкреслює вчена, термін «функція» набуває більш конкретного змісту та значення у зв'язку з досліджуванним явищем. Такі думки шановної вченої варто підтримати із певними уточненнями, оскільки функція тлумачення права є не тільки її результатом, але і є своєрідним супроводженням усього процесу тлумачення, що підкреслює її роль для досягнення певної загальної мети юридичної діяльності. Разом з тим, у цьому контексті зауважимо, що функціональні наслідки (результат) тлумачення залежить у тому числі й від зовнішньої форми закріплення таких результатів. Тим не менш, І. П. Косцовою пропонується виокремити в цілому традиційні основні функції системного тлумачення норм права: регулятивну, охоронну, системоутворюючу, аксіологічну, гносеологічну, дидактико-методологічну функції [21, с. 30-31].

І. Я. Настасяк, натомість, схильна виділяти лише три функції сучасного тлумачення права, які у визначеній послідовності, як зауважує вчена, відображають історичні етапи становлення цієї діяльності:

1) компенсація технічних неясностей, неточностей і заповнення прогалин правових норм;

2) інтерпретація узагальнених правових понять з метою правореалізації;

3) інтерпретація правових норм з урахуванням загальноновизнаних принципів гуманності, поваги до прав людини і справедливості.

При цьому, перша з цих функцій є екстраординарною в тому сенсі, що реалізується лише у разі виявлення дефектів правових норм, дві інші – звичайними, обов'язковими за будь-якого застосування правової норми [10, с. 56].

На наше переконання, враховуючи соціальну значимість тлумачення права та сферу об'єктивізації інтерпретації норм права (соціаль-

на дійсність в цілому), визначення змісту поняття функцій тлумачення норм права варто починати зі встановлення філософського та соціологічного змісту вказаної категорії. Функція (лат. *functio* – *исполнение*), відповідно до філософського енциклопедичного словнику, – обов'язок, коло діяльності [22, с. 489]. Функція – спосіб поведінки, властивий будь-якого об'єкта і сприяє збереженню існування цього об'єкта або тієї системи, в яку він входить в якості елемента. Серед наслідків, що викликаються тим чи іншим об'єктом відповідно до деякого причинним законом, одні – функціональні сліdstва, або просто функції, – сприяють збереженню існування об'єкта-причини або системи, в яку він входить, а інші – дисфункції – сприяють, навпаки, знищенню об'єкта – причини або містить його системи; третю групу складають так звані нефункціональні сліdstва, які не впливають на продовження існування об'єкта-причини. Таке тлумачення функцій є каузальною, на відміну від телеологічного, майже безроздільно панував в історії філософії починаючи з аристотелівської *causa finalis*. При цьому філософська наука уточнює, що оскільки далеко не кожен об'єкт здатний виробляти функціональні наслідки, функція характеризує не всі об'єкти, а лише такі, що є досить складними системами, більш того, системами, здатними до самозбереження. Функції – одна з найбільш істотних характеристик відповідних об'єктів, що визначило широке поширення в науці функціонального дослідження як одного з основних типів наукового пізнання поряд зі структурним, каузальним, субстанціональним і іншим.

У свою чергу «функція» в соціології має два головних значення:

1) вказує на ту роль, яку певний соціальний інститут або приватний соціальний процес виконують по відношенню до цілого, наприклад функції держави, сім'ї, мистецтва, системи освіти і т.д. щодо суспільства. В даному випадку під функцією мається на увазі певна сукупність наслідків соціальної діяльності. При цьому розрізняються функції явні, що збігаються з намірами і відкрито проголошуються цілями і завданнями інституту, і функції приховані, латентні, які виявляють себе лише з плином часу і відрізняються від намірів учасників цієї діяльності. При цьому методологічно важливо вичленити те ціле, по відношенню до якого виконується дана функція, так як її характер визначається природою цілого;

2) позначає залежність, яка спостерігається між різними компонентами єдиного соціального процесу. В даному випадку мова йде про те, що зміни однієї частини системи виявляються похідними від змін в іншій його частині [23, с. 418-420].

Виходячи з філософського змісту категорії «функція», дозволимо собі припустити, що функція тлумачення понять і категорій адміністративного процесу відображає сформульований на основі мети і завдань тлумачення, напрям правотлумачного процесу на досягнення завдань адміністративного судочинства в цілому, який проявляється у вигляді певної сукупності наслідків інтерпретаційної діяльності.

На підставі визначення «функція тлумачення понять і категорій адміністративного процесу», усвідомивши її сенс і зміст, допереліку вказаних функцій ми схильні відносити:

– пізнавальну (гносеологічну) функцію – пізнання інтерпретатором сутності поняття чи категорії, яка дістала своє нормативне вираження у конкретній нормі адміністративно-процесуального права;

– конкретизуючу – уточнення змісту відповідного поняття та категорії адміністративного процесу з урахуванням певної адміністративної справи, визначених обставин;

– контрольно-компенсаційну функцію – виявлення недоліків легального поняття або категорії і доведення до відома законодавчого органу необхідності їх удосконалення, а також подолання негативних наслідків реалізації дефективної норми та тимчасове подолання правових колізій;

– сигналізаційну – привернення уваги законодавців, правозастосовувачів, громадян і посадових осіб до існуючих в правовій нормі, що закріплює поняття або категорію, недоліків і до необхідності пошуку шляхів їх усунення.

– праворієнтуючу функцію – формування зразків, стандартів розуміння того чи іншого поняття;

– правозабезпечувальну функцію – виражається в тому, що шляхом інтерпретації змісту поняття та категорії «організовується» єдність і ефективність реалізації норми, в якій вони закріплені.

Що стосується інших функцій тлумачення права не названих автором, то слід зауважити, що їх відсутність в авторському переліку зовсім не означає, що ми відкидаємо або ж ставимо під сумнів їх існування, а швидше визнаємо їх другорядний характер щодо тих функцій інтерпретації, які були названі вище.

Список літератури

1. Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм. М.: Юридическая литература, 1960. 512 с.
2. Колоколов Я. Н. Аутентическое толкование правовых актов: поиск новых парадигм. М.: «Юрлитинформ», 2010. 376 с.;
3. Колоколов Я. Н. Аутентическое официальное толкование норм

права: теория, практика, техника: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2011. 36 с.

4. Михайлович Д. М. Юридична природа тлумачення норм права. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2000. Вип. 11. С. 146–149.

5. Ротань В. Г., Самсін І. Л., Ярема А. Г., Кривенко В. В., Карбань В. Я. та ін. Новітнє вчення про тлумачення правових актів. Харків, 2013. 751 с.

6. Кузьмин И. А. Правоприменение и толкование права: ч. 2: Толкование права. Иркутск, 2017. 103 с.

7. Черданцев А. Ф. Толкование права и договора. М., 2003. Учебное пособие. М.: Юнити-Дана, 2003. 381 с.

8. Шубенкова К. В. Теоретико-правовые концепции А. С. Пиголкина: дисс. ... канд. юрид. наук / 12.00.01. Волгоград, 2013. 243 с.

9. Прийма С. В. Принципи тлумачення норм права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Харків, 2011. 19 с.

10. Настасяк І. Ю. Тлумачення правових норм: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 336 с.

11. Теория государства и права / Под ред. В. П. Малахова, В. Н. Казакова. М.: Академический проект, 2002. 576 с.

12. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 180 с.

13. Костенко О. І. Тлумачення актів адміністративного законодавства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 209 с.

14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голова ред. В. Т. Бусел]. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

15. Мельник-Томенко Ж. М. Застосування практики Європейського суду з прав людини при тлумаченні загальних принципів адміністративного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2020. 235 с.

16. Теория государства и права [Текст]: учебник для вузов / О. Ф. Скакун; Университет внутренних дел. Х.: Фирма «Консум», 2000. 704 с.

17. Молибога М. П. Функції та методи тлумачення права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 11. С. 109-114.

18. Засць А. Г. Тлумачення правових норм у сучасних умовах: функції та методи. *Держава і право*. Вип. 37. Київ, 2007. С. 66-71.

19. Юхимюк О. М. Функції правозастосовного тлумачення норм права. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2011. № 4. С. 91-95.

20. Гаврилов Д. А. Правоприменительное толкование: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоград, 2000. 235 с.

21. Косцова І. П. Функції системного тлумачення норм права. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Випуск 1. Том 1. С. 28-31.

22. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е. Ф. Губского и др. М.: ИНФРА-М, 2006. 574 с.

23. Философская энциклопедия: в 5 т. / ред. колл.: Ф. В. Константинов (гл. ред.) и др. М.: Советская энциклопедия, 1970. Т. 5. Сигнальные системы – Яшты. 740 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА
БІЛОУС Олег Валерійович,
кандидат юридичних наук, суддя Верховного
Суду України;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
BILOUS Oleh Valeriiovych,
Candidate of Law Sciences, Judge of the Supreme
Court of Ukraine;